

REKOPISMIENNE LITTERARIA STANISŁAWA
HERAKLIUSZA LUBOMIRSKIEGO W ZBIORACH
BIBLIOTEKI SEMINARIUM DUCHOWNEGO
W SANDOMIERZU

GRZEGORZ TROŚCIŃSKI (Sandomierz)

Ostateczna lista utworów poetyckich Stanisława Herakliusza Lubomirskiego mimo edycji krytycznej nie jest zamknięta, a tym bardziej nie jest ostatecznym zestawieniem w ich edycji odpisów znanych już jego dzieł¹. Wiedzą o tym wszyscy edytorzy, badacze muzy marszałka². Odkrycie rękopiśmiennego tomu poezji w zbiorach Seminarium Sandomierskiego potwierdza ostrożność uczonych w formułowaniu ostatecznych wyroków, odnoszących się do złożonych zagadnień edytorstwa tekstu staropolskiego.

Odnaleziony rękopis o wymiarach 11,5/18 pomieszczony jest w dziale *varia*, pod sygnaturą 1776. Spisany na początku XVIII wieku, oprawiony w skórę, liczy 91 kart bez paginacji. Tekst pisany jedną ręką tworzy kolekcję poetyckich Lubomirscianów: „Adverbia moralia”, „Poezje postu świętego” i „Eklezjastes”. Na k.1r znajduje się wpis inną ręką „Adverbia moralia. Poesie Postu Świętego. Ecclesiastyk wyłożony J. W. J. P. Stanisława Lubomirskiego Marszałka W. K.”. Tym samym pismem jest zapisana notka na doklejkę do k. 61v: „Lubomirskiego Ecclesiastyk pisany”. Oprócz tych dopisków na k. 4r widnieje nota proveniencyjna: „Pro Biblio: Eccle: Colle: Sando 1765”. Na kartach 4r—47r znajdują się „Adverbia moralia”, karty 48r—60r zawierają „Poezje Postu świętego”, „Eklezjastes” mieści się na kartach 62r—83v:

1. „Adverbia moralia” w sandomierskim rękopisie to kontaminacja dwóch druków:

a) *Mirobulli Tassalini. Adverbiorum Moralium. Sive de Virtute et Fortuna libellus, opera Tilmani a Gameren Imaginibus ampliatus*. Z r. 1688 lub wydanie z 1691, będące powtórzeniem pierwszego.

¹ Wskazuje na to treść listu S. H. Lubomirskiego do Heleny Tekli Lubomirskiej, datowany z Puław 17 grudnia 1678 roku; zob. aneks [w:] S. H. Lubomirski, *Poezje zebrane*, wydał A. Karpiński. *Adverbia moralia* w opracowaniu M. Mejora, t. 1—2, Warszawa 1995—1996.

² Por. uwagi A. Karpińskiego w t. 2 edycji, *ibidem*; t e n ż e, *Tradycja tekstu w „Wiekach rękopisów”*. *Uwagi o rękopiśmiennym funkcjonowaniu dzieła literackiego* [w:] *Staropolska kultura rękopisu*, pod red. H. Dziechcińskiej, Warszawa 1990, s. 27—42.

b) *Adverbia moralia sive de Virtute et Eortuna* [!] *Libellus. Authore in fine Libri Anagrammatice expresso Conscriptus. Anno Domini 1666*, które wraz z *De Remediis animi humani* i *Theomuzą* wydane zostały przez OO. Pijarów w 1701 roku pod wspólnym tytułem *Repertorium opuscula Latina sacra et moralia*.

Tekst rozpoczyna „Index Adverbiorum Seu Argumentorum Libelli huius” (k. 4r), następnie idzie tytuł (k. 5r) będący połączeniem wydań z 1688 (lub 1691) i 1701 r.: „Adverbia moralia sive de Virtute et Fortuna [poprawione z Eortuna. przyp. G.T.] Libellus. Authore in fine Libri Anagrammatice expresso Conscriptus. Anno Domini 1666. Qui inscribitur Mirobuly Tassalani [zamiast Tassalini — przyp. G. T.] opera Tilmani a Gameren Imaginibus ampliatus”. W manuskrypcie miedziorytowe emblematy Tylmana zastąpione zostały opisem: od rozpoczynającego dzieło tytułowego wizerunku z napisem „Ne corruat”, po niedokończony opis icony 10. Opis jest dość szczegółowy, gdyż zawiera informacje o strukturze symbolicznej, przytacza napisy towarzyszące semantyce emblematów. Po streszczeniu miedziorytów, których już nie posiadało wydanie z 1701, następuje przepisana z tegoż wydania „Epistola Authoris ad amicum”. Odpis jest dość staranny, zachowuje te same skróty, zmienia natomiast układ wersów.

2. „Poezje Postu świętego” zawierają przedmowę, dalej 33 epigramaty z łacińskimi mottami, Rytmy o Krzyżu świętym (bez tytułu) i Sonet na całą Mękę Pańską. Przedmowa i epigramaty mają nagłówki tylko łacińskie. Epigramat 35(23) umieszczony jest jako 47(28), jak w przekazach D3, N1, O2, W, U, F, M, P, P1, J1, S³. Utwór w rękopisie sandomierskim posiada kilkanaście lekcji tekstu nie notowanych w żadnym z przekazów. Najwięcej zbieżności posiada z przekazami: W, M, P, D1, O2, N1, U, S, D3, F, J1, P1, zaś najmniej z O1 — przekazem podstawowym edycji Karpińskiego.

3. „Eklezjastes” w rękopisie sandomierskim jest bez przedmowy, z której pozostał tylko nagłówek „Przemowa”, po nim zaś zapisany jest tytuł. Tekst jest bardzo staranny, bliski przekazom D2, N1, P, N2, P1, W, a więc pierwszej redakcji autorskiej, choć posiada również zbieżności z D4, drugą redakcją autorską.

Poświęcenie uwagi rękopisowi, który jest jednym z wielu zachowanych odpisów, może wydawać się zbyteczne, jednak nie można „załatwić” go tylko odnotowaniem w bibliografii. Przemawia za tym fakt, iż manuskrypt wydaje się podobny do zaginionego w czasie drugiej wojny światowej rękopisu poezji Lubomirskiego BUW 95.4.6/31. Adam Karpiński we wstępie i komentarzu edytorskim niejednokrotnie podkreśla, odwołując się do ocalałych szczątków przekazu, wartość zaginionego rękopisu. Dzięki Romanowi Pollakowi, który zaginiony rękopis widział i poczynił, niestety dość oszczędne, notatki, rozporządzamy notą proveniencyjną: „Ex lib. R. Steph. Zuchowski J.O.D.Q(?). O. Par. Sand.” i „Pro Bibli. Eccle. Coll. Sando. 1768(?)”. W odnalezionym przekazie nazwiska archidiakona sandomierskiego Stefana Zuchowskiego (właściwie Żuchowskiego) nie ma, jest tylko (lub aż) identyczna proveniencja biblioteczna i zbliżona data. W zapisie z zaginionego rękopisu widać, że Pollak miał trudności z odczytaniem daty, na co

³ Oznaczenia podaję za wydawcą A. Karpińskim (zob. przyp. nr 1).

wskazuje postawiony przy niej znak zapytania. Czy nasz rękopis wraz z zaginionym tworzył jakąś sandomierską kolekcję tekstów marszałka związaną z postacią Żuchowskiego? Jest to możliwe, gdyż Żuchowski, doktor obojga praw, był uczonym, pisarzem i, co nas najbardziej interesuje, bibliofilem. W roku 1710 ufundował regały do biblioteki kapitulnej w Sandomierzu i podarował tejże swoją bibliotekę w liczbie około 600 pozycji. Ponadto „tytuły podpisanych przez niego książek wskazują, że miał szerokie zainteresowanie literaturą naukową i piękną”⁴.

Przyjrzyjmy się następnym identycznościom. Znowu w sukurs przychodzą nam nieocenione notatki R. Pollaka. Prócz proveniencji zaginionego rękopisu opisał on jego zawartość. Obok „Ermidy” i „Orfeusza” znalazły się tam „Poezje Postu świętego” oraz „Eklezjastes”. Z karty tytułowej (k. 60) sporządził Pollak fotokopię i tylko widniejący na niej zapis możemy porównać z rękopisem sandomierskim. Otóż manuskrypt odnaleziony w Sandomierzu ma identyczny tytuł „Poezji Postu świętego” i „Eklezjastes”; jak zaginiony rękopis BUW 95.4.6/31. Brzmi on następująco: „Poesie Postu świętego. Zamykające w sobie Epigrammata y pieśni o Męce Pańskiej, wedle textu Nowego Testamentu złożone. Którym przydany jest Ecclesiastes z Xiąg Salomonowych na wiersz polski przełożony S. L. Anno Domini 1670”. Zbieżność dotyczy jeszcze jednego tytułu. W zaginionym rękopisie po 15 kartach, na których zapisane były „Poezje Postu świętego”, znajdował się oddzielny tytuł zapowiadający „Eklezjastes”. W odnalezionym rękopisie odległość dzieląca teksty jest taka sama, identyczny (bo tylko ze zmianą słowa „zwany” na „nazwany”) jest również tytuł: „Ecclesiastes po hebrajsku nazwany Cohelet”. Trudno ocenić, w jakim innym jeszcze związku pozostaje odkryty rękopis z zaginionym. Czy mamy do czynienia z odpisem, choć kierunku kopiowania ustalić niepodobna, czy dla obu pierwowzorem był jakiś odmienny manuskrypt? Przecież „Poezje Postu świętego” i „Eklezjastes” w zaginionym przekazie poprzedzał odpis „Ermidy”, „Orfeusza”, pieśni „Tam, gdzie morze...”, zaś w odnalezionym „Adverbia moralia” złożone z pietyzmem w podawaniu wersji tekstu. Zastanawia także wspólna w obu przekazach data proveniencji i miejsce, z którego pochodzą. Pozwala to jakoś łączyć ze sobą te dwa przekazy, może nawet ze zbiorem Stefana Żuchowskiego⁵.

Omawiany rękopis jest obecnie j e d y n y m znanym w całości (oprócz fotokopii k. 60) przekazem poświadczającym hipotetyczny rok 1670 jako datę związaną z powstaniem „Poezji Postu świętego” czy „Eklezjastes”. Adam Karpiński ostrożnie ustosunkowuje się do tej daty, wysuwając rok 1686 jako *terminus ad quem* powstania „Poezji Postu...” i 1683 „Eklezjastes”. Odnaleziony rękopis może więc przyczynić się do określenia ostatecznej daty powstania utwo-

⁴ Bp W. W ó j c i k, *Książdz Stefan Żuchowski (1666—1716). Uczony, pisarz i bibliofil* [w:] „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, Lublin 1980, t. 40, s. 161—169.

⁵ W kręgu Lubomirskiego, pośrednio, bo przez osobę Józefa Zebrzydowskiego umieszcza Żuchowskiego Adam Karpiński (t e n ż e, *Lubomirski i inni. Okruchy życia literackiego* [w:] *Necessitas et ars. Studia staropolskie dedykowane Profesorowi Januszowi Pelcowi*, Warszawa 1993, t. 2, s. 149—150.

rów. Niezwykła staranność sandomierskiego przekazu, edytorska skrupulatność, pozwalają również przypuszczać, że odnaleziony rękopis mógł być przygotowywany jako podstawa edycji dzieł Lubomirskiego.

POESIE POSTV
Świętego.

Zamykająca, ce w sobie Epigrammata
y pioski o Męce Pańskiej, wedle
textu Nowego Testamentu złozone.

Którym przydany
ICHT

ECCLESIASTES.

Z Księg Salomonowych na wiersz,
Polski przetłumaczony.

S. L.

Anno Domini

1670.